

За свідченням археологів, заселення Сколівщини почалось в сиву давнину. Розгалужені і сталі поселення виникли в [княжі часи](#) . Більшість відомостей, безперечно, дійшли до наших днів у пізніших згадках.

Найдавніша звітка з тих далеких часів збереглася лише про [Синьовидне](#) . В **Іпатіївському літописі**

зазначено, що у 1240 р.

князь Данило

, повертаючись з Угрів (Угорщини), заночував у монастирі, а, прокинувшись ранком, побачив силу-силенну біженців, що втікали від «безбожних татар».

Трохи більше звісток про сколівські поселення збереглось з XIV-XV століть. Крім Синьовидного, документи тієї пори називають 10 населених пунктів: [Крушельниці](#) (1395), Горево (Орів), Либохора,

[Підгородці](#)

,

[Рожанка](#)

,

Сколе

,

[Славське](#)

,

[Тухля](#)

(1397),

[Корчин](#)

(1446) і Ополиця (1490)⁴.

Активне заселення Сколівщини спостерігається у XVI столітті. У цей час тут виникло 29 сіл: Верхнє Синьовидне, Верхнє Сколе, [Гребенів](#) , Жупани (1515), [Коростів](#) (1518), [Плав'є](#)

(1523), Завадка, Комарники (Орява), Козьова (1538), Тишівниця (1540), Урич (1549), Тухолька (1552), Головецько, Гребенів, Сможе (1553), Довжки, Климець (1556), Побук (1559), Росохач (1561), Задільське, Мита (1567), Тернівка (1570),

[Волосянка](#)

(Полянка), Хітар (1572), Криве, Кам'янка, Труханів (1578), Лавочне (1591) і Орявчик (1592).

Майже вдвоє знизились темпи колонізації сколівського краю у XVII столітті. Тоді на землях Сколівщини заснувалось одне місто і 16 сіл, а саме: Нагірне (1624), Кальне, Погар, Риків (1602), Тисовець (1618), Хашоване (1629), м. Сколе (1660), Грабовець (1681), Верхнє Сможе, Верхня Рожанка, Вижлів, Межиброди, Сопіт, Сухий Потік, Ялинкувате і Ямельниця (1692).

У XVIII-XIX ст., коли процес колонізації Сколівщини наближався до завершення, заселення йшло дуже повільно і до початку XX ст. повністю припинилось. У ті часи виникло одинадцять населених пунктів: м. Сможе (1760), села Аннаберг, Феліцієнталь (Долинівка, 1835), Карлсдорф (1854), Нойтухолька (Нова Тухолька, 1863), Карлсгутте (1870), Корчин Шляхетський, Крушельниця Шляхетська (1880), Дубина, Зимівки, Решітки (1900).

Аналіз розселення Сколівщини показує, що найдавніші села краю з'являлися на берегах головних рік — Опору та Стрию. Так, на Опорі розкинулись Опорець, Сколе, Славське, Тухля, а на Стрию — Корчин, Крушельниця, Синьовидне, Підгородці.

Зі заселенням долин Опору і Стрию місцеві жителі почали освоювати побічні річки. На найкращих землях їх приток — Головчанки, Кам'янистої, Климчанки, Смержанки, Сопота, Тишівниці, Труханова, Ялинкуватої та інших появлялися перші села. Вони здебільшого отримували свої назви від річок. Ось, наприклад, від Головчанки пішла назва села Головецько, від Кам'янистої — с. Кам'янка, від Климчанки — с. Климець, від Смержанки — с. Сможе, від Сопота — с. Сопіт, від Тишівниці — с. Тишівниця, від Труханова — с. Труханів, від Ялинкуватої — с. Ялинкувате і т.д..

Отже, більшість назв населених пунктів Сколівщини — гідронімного походження.

Дальша поява сіл ставала трудною справою. Придатних для обробітку вільних земель практично не було. У горах залишились тільки гірші пустки, але й вони були незабаром заселені селянами. Усі старі села мали межі, позначені межовими знаками. Нові села могли з'явитися тільки на території старих, як висілки. Потім вони ставали самостійними селами, відокремившись від своїх матірних поселень.

Тенденція виділення нових сіл зі старих на Сколівщині простежується з початку XVI до

кінця XIX століть. Одними з перших у сколівських краях від своїх осередків відокремились Верхнє Синьовидне і Верхнє Сколе, які виникли на ґрунтах сіл Синьовидне і Сколе близько 1515 року. Нові поселення заснувались у верхній частині своїх матірних сіл, звідси й пішла їхня назва Верхнє Синьовидне і Верхнє Сколе. Старі ж отримали нові найменування — Нижнє Синьовидне й Нижнє Сколе.

Потім зі села Плав'є виділилося с. Тухолька, зі села Половецького — Риків, з Хітару — Кальне, з Волосянки — Ялинковате, з Олірця — Лавочне та з села Орявчика — Погар.

На фунтах старих сіл в XVII-XIX ст. виросли містечка Сколе і Сможе, сільські поселення Верхнє Сможе, Верхня Рожанка, Дубина, Зимівки і Решітки та німецькі колонії Аннаберг, Карлсдорф, Нова Тухолька і Феліцієнталь.

У книзі «Міста Перемишльської і Саноцької земель другої половини XVII-XVIII ст.» (Перемишль-Ряшів, 1993. — С. 19) Є. Мотилевич твердить, що перша спроба заснувати містечко в сколівських горах зроблена Владиславом Заславським у 40-х роках XVII століття. Він поблизу замку у с. Тухлі на землях висілка — нововиниклого поселення Волі Тухольської — заклав містечко Слободу. Локація виявилась невдалою через віддалене розміщення від головних доріг. Почались пошуки інших — більш сприятливих місць. Придатною була місцевість села Сколе, котре розташувалось на р. Опорі і при дорозі, що вела зі Львова на Закарпаття, а далі на Угорщину. Поява Скольного на теперішнім місці таїть в собі багато загадок. Поки що важко сказати, на землях якого Скольного, Верхнього чи Нижнього, виник нинішній райцентр. Відомо тільки те, що населений пункт у 1660 р. отримав міський статус. На перших порах Сколе було невелике містечко, яке носило назву

Олександрія

, на честь власника сколівських володінь — шляхтича

Олександра Заславського

. Однак ця назва не прижилась тому, що місцеві жителі продовжували за традицією називати містечко так, як колись село, з якого постало —

Сколе

. Поруч продовжувало існувати і однойменне село, але без додатку. В центрі нововиниклого містечка знаходився кам'яний замок. Посеред торгової площі височіла ратуша, яка використовувалась як торговий центр і склад товарів.

Перший перепис Олександрії, або Скольного, свідчить, що в 1692 р. воно було невеликим поселенням, в якому нараховувалось 56 хат з населенням 500 чол. Єврейське населення складало 27 родин, тобто менше половини всіх жителів містечка. Більшість з них — 16

сімей євреїв займалися торгівлею спиртними напоями.

Другим містечком, яке виділилось із матірнього села, було **Сможе**, котре заснувалось на ґрунтах с. Нижнє Сможе, або Стара Сможа, про що свідчать знайдені в інвентарі села за 1759 рік прізвища жителів: Олекса Гриців, Федір Ільків, Федір Кіник, Василь Кіників та ін., які в 1763 р. проживали в новозаснованому м. Сможе. Містечко Сможе нараховувало 45 родин і офіційно юридичний статус міського поселення отримало 24 жовтня 1760 року. В привілеї, даному шляхтичу

Йозефу Марковському

польським королем

Августом III

, зазначалось, що королівське (державне) містечко має

магдебурське право

. У ньому дозволялось двічі в рік проводити ярмарки по три дні: 15 липня і 7 жовтня, на яких подольани продавали зерно. Так, в 1763 р. до Сможа з Чернелова (коло Збаража) «привезли на продаж 72 збаразькі міри збіжжя або на сморжанську міру —216 півмацьків». Крім цього, міщани отримали дозвіл об'єднуватись за фахом у цехи, а також засновувати братства. Привілеєм затверджувався герб новоутвореного міста — на блакитному фоні золотий хрест з зіркою над ним під початковими буквами Сможа.

Сможе, як свідчать документи, було малим і слаборозвинутим. Так, в 1787 р. у ньому мешкало 62 родини. Всі українські. В той час містечко мало ратушу, пекарню і корчму. Крім містечка Сможого на землях с. Нижнє Сможе виникло с. Верхнє Сможе та три німецькі колонії: **Аннаберг**, **Карлсдорф** і **Феліцієнталь**. Найбільш розвинена серед них — Карлсдорф. Колоністи в селі звели гуту і працювали на ній. Згодом при гуті виросло ціле робітничє поселення — присілок

Карлсгутте

.

Колоністи Аннаберга працювали на гірничому підприємстві в Климці, а також займались рільництвом і годівлею худоби і коней на продаж, яких збували на сморжанських ярмарках. Феліцієнтальські німці випускали на місцевій фабриці сірники. Деякі феліцієнтальці присвятили себе обробітку землі і догляду за свійськими тваринами.

У 1861 р. у с. **Феліцієнталь** збудовано і висвячено костел, в якому відправляли богослужіння римо-католицького обряду. До феліцієнтальської парафії, крім місцевих поселенців, належали аннабергці та карлсдорфці.

Німці всіх трьох колоній були освіченими людьми і дбали про те, щоб їхні діти ходили до рідної школи. Так, в Аннаберзі школу відкрили в 1858 р., в якій у 1867/68 навч. р. навчалось 35 дітей, в тому числі 20 хлопців і 15 дівчат. Звичайно, в багатьох українських селах школи відкрито раніше.

Інші молоді села: Верхня Рожанка виділилася зі с. [Рожанки](#) . Дубина — з с. Верхнього Синьовидного, Корчин Шляхетський з Корчина Рустикальського, Крушельниця Шляхетська з Крушельниці Рустикальної, Нова Тухолька — з с. Тухольки, а Решітки — з с. Тарнавки".

Архівні джерела, зокрема люстраша Руського воєводства 1616 року, свідчать, що засновниками гірських сіл Сколівщини, як правило, були місцеві жителі. Так, **Гриць Манкевич**

— потомок Онофрія Манкевича, засновника с.Побука, показав люстраторам фундацію (грамоту, що підтверджує заснування села)

Яна Габ'є з Тарнова

, краківського каштеляна, та

Миколи Сенявського

, воєводи Руського воєводства, котра признавала за ним заснування нового поселення над річками Рудава і Тишівниця на волоським праві. Привілей був виданий у Варшаві 13 червня 1578 року. Днем раніше цього ж року у Варшаві дано

Андрію Волошиновичу

зі с. Побук, засновнику Кам'янки, привілей, в якому вказується, що йому виділяється два лани для попа і на церкву, котру має збудувати, а також повинен подбати, щоби в селі був млин для власних потреб і корчма. В цім привілеї і визначено перші повинності кам'яничан: кожний господар від свого двору зобов'язаний платити на користь стрийського замку по 10 злотих та два дні в рік працювати в засновника села. 5 червня 1578 р.

Стефан Баторій

подібний привілей дав засновнику с.Труханова —

Тимкові Попові

і його синам — Грицеві і Федору на князівство і попівство у цім селі, тобто земельні наділи під церкву і самим засновникам.

Активними заселювачами нововиниклих населених пунктів Сколівщини, крім місцевих мешканців, були переселенці з сусідніх районів, зокрема Самбірщини і Закарпаття. Так, на думку відомого дослідника краю Ф.Папее села Волосянка, Головецьке, Либохора, Орява і Комарники засновані вихідцями з одноіменних поселень Самбірщини. За переказами першими мешканцями с. Тисовець були переселенці з Закарпаття.

Крім українців, на Сколівщині осідали поляки, євреї і німці. Їх відсоток завжди був невисоким. Ось, наприклад, у 1785 р. у Вижлові було шість, Либохорі, Сморгі (Верхній і Нижній) — по 12, Завадці і м. Скольому — 240 латинян — римо-католиків.

За даними перепису 1900 р. у сколівському краю проживало 46029 чол., в тому числі 3386 римо-католиків (7,3 %), 37598 греко-католиків (81,3 %), 4811 іудеїв (10,9%) і 234 інших (0,5 %), в тому числі у містах — 3615 (8,7 %) і в селах - 42414 (92,1 %) жителів.

Загальний економічний стан краю, татаро-турецькі набіги, стихійні лиха, епідемії й голод фактично зводили нанівець великий природний приріст населення і були основною причиною надзвичайно низьких темпів його загального росту. В силу названих обставин залюдненість сколівських поселень в XVI-XVIII ст. не могла бути високою. У своїй масі вони є малодвірними з невеликою кількістю мешканців. Так, в 1564 р. в селі Росохач нараховувалося вісім, Климці — 11, Рикові — 12, Завадці — 23, Сможі — 28 селянських господарств. Такими ж залюдненими були поселення сколівського краю і в першій чверті XVII ст. Ось, наприклад, в 1616 р. в Уричі налічувалося 9, Тишівниці — 17, Труханові — 19, Нагірному — 24, Нижньому Синьовидному — 26 дворів. Пізніший напад татар звів нанівець і цю малодвірну населеність сіл Сколівщини. Так, в люстрації Перемишльської землі 1629 р. зазначалося, що Сколівоина дуже потерпіла від татарського набігу. Багато сіл зруйновано, попалено, а деякі повторно відроджуються. Зокрема, у 1625 р. заново почало залюднюватись с. Завадка. Розореними й у руїнах значаться Кам'янка, Побук, Труханів, Урич та інші села. Як далі наголошує люстратор, в с. Побук від набігу татарської орди не залишилось не тільки хати, але й жодного вулика бджіл.

Наприкінці XVII ст. сколівські терени були досить заселеними, якщо врахувати несприятливі демографічні фактори тих буремних часів. Ось наприклад, у 1692 р. у Верхньому Сможі нараховувалося 22, Задільському — 24, Нижній Рожанці — 25, Коростові — 26, Завадці, Ялинкуватому — по 27, Рикові, Росохачу, Оряві — по 30, Тернавці — 33, Кальному — 25, Великій Рожанці — 38, Жупанах — 40, Ямельниці — 42, Миті — 48 і Труханові — 50 домогосподарів. Правда, деякі села Сколівщини залишались

малодвірними: Криве — дві, Тисовець — чотири, Сопіт — дев'ять, Довжки — десять. Нижнє Сможе, Сухий Потік — по 12, Головецько — 17, Межиброди — 18, Кам'янка — 19, Вижлів, Підгородці, Хашоване — по 20 хат.

Одночасно було ряд сіл, які налічували понад 50 номерів: у Побуці — 51, Козьові — 52, Тухольці — 53, Уричі — 54, Лавочному — 60, Опорці — 71, Орявчику — 80, Волосянці — 90, Крушельниці — 91, Плав'єму — 100, Нижньому Синьовидному — 104, Верхньому Синьовидному — 144 і Нагірному — 177. Отже, у 1692 р. найменшим селом було Криве, а найбільшим — Нагірне.

Варто зазначити, що на цей час залюдненість Сколівщини могла б бути значно вищою, якби сколівські селяни не втікали зі своїх обійсть. Ймовірно, в 1692 р. Зі сколівського краю почався відтік населення, адже люстратори відмічають в кожному селі запустілі двори. Так, напр., в Ямельниці був один, Задільському — два, Кальному, Росохачі — по три, Довжках, Опірці і Тисівці — по чотири, Завадці, Митій — по п'ять, Коростові, Рикові — по шість, Задільську, Уричі — по дев'ять, Хашовані — десять, Тернавці. Тухлі, Тухольці, Ялинкуватому — по 11, Орявчику, Погарі, Славському — по 13, Оряві — 14, Лавочному — 15. Великій Рожанці — 16, Опірці — 27 і Підгородцях — 47 порожніх дворів. Таким чином, тоді зі Сколівщини втекло щонайменше 273 селянських родин.

Ймовірно, що сколівчани осідали в Галицькій землі, яка дуже потерпіла від набігу ординців у 1692 році. Зі Снятинщини, Городенківщини, Тлумаччини і Галицького староства в неволю турки і татари забрали сотні людей, а їхні села попалили. Так, на Тлумаччині у с. Вільшаниці «ворог коронний все попалив, не залишив навіть кола».

Масові втечі селян зі Перемишльської землі, в тому числі і Сколівщини, спостерігаються в першій чверті XVIII ст., очевидно, в Галицьку землю і на Поділля, яке звільнилося в 1699 р. від турецького іга. Багато сіл краю обезлюдніло, заросло бур'янами. На Вишенському

сеймі 26 червня 1714 р. констатувалося: «Хлопство (селянство. — Л.С.) відходить за кордон. Багато з них осідають на Поділля, а звідти переселяються до Волохів (Буковини і Молдавії). Вони після себе залишають пустуючі села, які нагадують дощенту зруйновану і знищену Трою». В силу названих обставин поселення Сколівщини у першій половині XVIII ст. є малолюдними. Так, в інвентарі Сколівської волості (1748) зазначається, що в Тисовці мешкало вісім, Грабівці — 10, Погарі, Хащовані — по 17, Гребеніві — 20, Нижній Рожанці, Рикові — по 25, Коростові — 28, Верхній Рожанці — 31, Опірці, Ялинкуватому — по 34, Либохорі — 35, Лавочному і Тухольці — по 37, Тернавці — 40, Оряві — 49, Кальному — 45, Тухлі — 53, Хітарі — 56, Козьовій — 68, Орявчику — 74, Славському — 84, Головецькому — 89, Волосянці — 95, Плав'єму — 105 і селі Скольому — 108 сімей. Матеріали інвентаря Сколівської волості також інформують про співвідношення статеві структури молоді, їх аналіз показує, що в загальній чисельності неодружених юнаків було більше, ніж дівчат. Окрім Хащовані, ця диспропорція спостерігається у кожному селі волості. Ось наприклад, у Великій Рожанці вона складала 32 і 10, Волосянці — 116 і 67, Головецькому — 89 і 73, Грабівці — 8 і 7, Кальному — 49 і 30, Козьовій — 68 і 66, Лавочному — 32 і 18, Либохорі — 33 і 28, Нижній Рожанці — 34 і 24, Оряві — 49 і 19, Орявчику — 67 і 46, Погарі — 12 і 9, Плав'єму — 108 і 107, Рикові — 25 і 17, Славському — 54 і 36, Скольому — 120 і 107, Хащовані — 14 і 17 та Ялинкуватому — 45 парубків та 21 незаміжня дівчина.

На краще картина розселення змінилася тільки в останній чверті XVIII ст., коли Сколівщина увійшла до складу Австро-Угорщини. Так, за переписом 1786 р. у Тисівцях було 54, Грабівцях — 128, Гребеніві — 142, Рикові — 198, Хащовані — 207, Климцях — 219, Нижній (Малій) Рожанці — 250, Коростові — 279, Вишлові — 290, Погарі — 297, Жупанах — 302, Сможому — 315, Кальному — 342, Либохорі — 349, Ялинкуватому — 352, Оряві — 371, Тернавиці — 374, Опірці — 406, Тухлі — 415, Верхній (Великій) Рожанці — 433, Козевій — 459, Лавочному — 507, Хітарі — 529, Тухольці — 543, Орявчику — 619, Головецькому — 679, с. Скольому — 714, Славському — 739, м. Скольому — 836, Волосянці — 908 і Плав'єму — 1002 чол. Отже, у цих 32 населених пунктах Сколівщини проживало 13256 мешканців.

В кінці сторіччя демографічна ситуація дуже мало змінилась на краще. Зокрема, у 1800 р. в Тисівці проживало 92, Грабівці — 120, Гребеніві — 154, Побуці — 165, Рикові — 200, Хащовані — 208, Погарі — 282, Вишлові — 291, Жупанах — 333, Кальному — 340, Коростові — 350, Сопоті — 370, Тернавці — 400, Либохорі — 411, Ялинкуватому — 416, Оряві — 422, Опірці — 457, Козьовій — 514, Ямельниці — 515, Лавочному — 527, Уричі — 535, Хітарі — 578, Тухлі — 620, Орявчику — 622, Труханові — 661, Корчині — 676, Головецьку — 724, Славську — 810, Волосянці — 886, Плав'єму — 986, Нагірному — 1076, Верхньому Синьовидному з Межибродами — 1407 і Скольому — 1739 жителів.

У 1857 р. залюдненість поселень Сколівщини виглядала так, у Вижлові — 72, Тисівці — 84, Сухому Потоці — 142, Хашовані — 196, Гребенові, Рикові — по 209, Грабівцях — 213, Митій, Опірці — по 225, Ямельниці — 226, Тернавці — 239, Кривому — 272, Довжках — 308, Климці — 368, Погарі — 402, Побуці, Ялинкувату — по 419, Тухольці — 429, Росохачі — 444, Оряві — 453, Сопоті — 457, Коростові — 460, Волосянці — 489, Уричі — 513, Лавочному — 530, Задільському — 538, Завадці — 570, Хітарі — 607, Головецькому, Козьовій — по 653, Труханові — 676, Сможі з Феліцієнталем — 681, Жупанах — 735, Орявчику — 770, Тухлі — 780, Кальному — 784, Скольому — 918, Великій і Малій Рожанці — 1047, Нагірному — 1068, Плав'єму — 1075, Либохорі — 1098, Славському — 1124, Крушельниці — 1142, Підгірних — 1266, Верхньому і Нижньому Синьовидному — 1349 і м. Скольому — 1935, Корчині — 4223 чол. В усіх населених пунктах краю жило 31695 мешканців. Помітно зросла чисельність населення Сколівщини у другій половині XIX ст., зокрема у 1900 р. в Новій Тухольці мешкало — 31, Карлсгутте — 48, Дубині — 50, Решітці — 64, Верхній Сможі — 129, містечку Сможому — 170, Тисівці — 179, Аннаберзі — 189, Межибродах — 196, Карлсдорфі — 242, Грабівці — 255, Хашовані — 331, Тишівниці — 334, Феліцієнталі — 339, Корчині Шляхетському — 423, Рикові — 361, Гребенові — 500, Кальному — 525, Нижньому Сможі — 573, Ялинкувату — 596, Побуці — 602, Коростові — 615, Погарі — 621, Климці — 640, Сопоті — 648, Тернавці — 660, Нижній Рожанці — 665, Крушельниці Шляхетській — 668, Крушельниці Рустикальній — 749, Вишлові — 754, Либохорі — 812, Оряві, Труханові — по 815, Ямельниці — 844, Тухольці — 872, Верхній Рожанці — 893, Головецькому — 939, Уричі — 953, Жупанах — 958, Орявчику — 979, Козьовій - 981, Опірці - 982, Хітарі - 984, Корчині Рустикальному, Лавочному — по 1076, Нижньому Синьовидному — 1189, Тухлі — 1304, Волосянці — 1332, Плав'єму — 1546, Славському — 1657, Підгородцях — 1875, с. Скольому — 2061, Верхньому Синьовидному — 3199 і м. Скольому — 3445 осіб. У 1900 р. порівняно з 1857 р. кількість жителів зросла на 12049 чол. (27,5 %). З 43744 чол. у сільській місцевості проживало 40129 (91,7 %), а міській — 3615 (8,3 %) чол..

Таким чином, можна зробити висновки, що заселення Сколівщини почалось дуже давно, ще в скіфські часи. Найдавніший плацдарм розселення людей склався на берегах рік Опору і Стрию, потім колонізація пішла вглиб гір Сколівського краю. Пік появи нових сіл припадає на XVI століття. Повністю заселення Сколівщини припинилось наприкінці XIX століття. В усі часи на території краю переважною більшістю населення були українці.